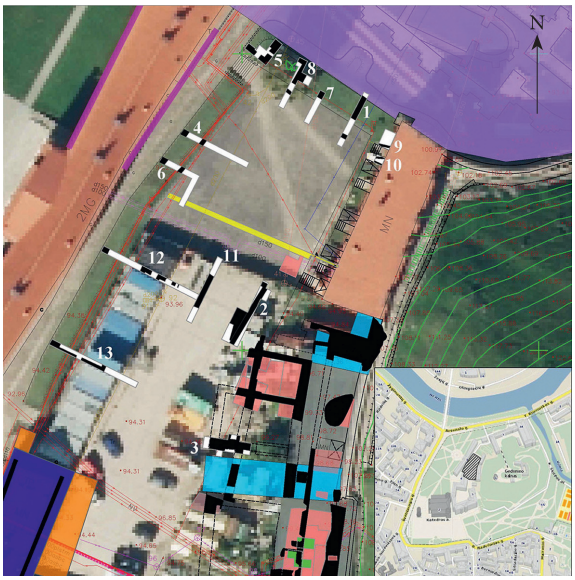
The investigation showed that Sacrifice Hill is natural rather than being a manmade hill as had been previously speculated, although in building the castle, the hill's height and the inclination of its slopes had been artificially increased. The surface of Sacrifice Hill's flat top consists of a fill layer, up to 1.5 m thick, of mixed brickbats and rubble, under which ice age moraine begins at a depth of roughly 1.9–2 m (Fig. 1).

Simona Širvydaitė-Šliupienė,
Vida Kliaugaitė

Vilniaus piliavietės Arsenalo gatvėje 1 tyrimai

2018 m. gegužės–rugpjūčio mėnesiais LNM užsakymu atlikti archeologiniai žvalgomieji tyrimai Arsenalo g. 1 kieme (Vilnius), kuris patenka į Vilniaus pilių su įtvirtinimais, pastatais ir jų liekanomis teritoriją. Ši Vilniaus Žemutinės pilies teritorija intensyviai tyrinėjama jau nuo XX a. vidurio. Nemažai tirtas ir Arsenalo g. 1 kiemas. 1955–1961 m. LNM vidiniame kieme A. Tautavičius ištyrė per 2000 m^2 plotą (dėl didelio gylio įžemis pasiektas tik 300 m^2 plote). Aptiktas iki 6,5 m storio kultūrinis sluoksnis, pradėjęs formuotis dar XII a., atkastas medinis miesto užstatymas, Šv. Onos bažnyčios liekanos bei kapinės aplink ją (*LIIR*, f. 1, b. 39, 92, 104, 105, 171). 1963 m. žvalgant LNM rūmų galinę patalpą užfiksuotas 7,9 m storio kultūrinis sluoksnis, kurio apatiniuose horizontuose aptikta medinio užstatymo liekanų, buitinės bei statybinės keramikos, metalinių dirbinių, amatininkų gamybinių atliekų (*LIIR*, f. 1, b. 175). 1977 m. Gedimino kalno V šlaite klojant elektros kabelį po nuobirų sluoksniu aptikta atraminė siena. Tais pačiais metais prie transformatorinės susiformavus įgriuvai P. Tebelškis ištyrė 4 nedidelius plotus ir aptiko 3 lygiagrečių sienų liekanas, kurias datavo XV a. pabaiga – XVI a. I puse (*LIIR*, f. 1, b. 473, 595). 1979 m. Gedimino kalno V papėdėje 2 perkasas (vieną prie Pilininko namo P sienos, kitą – už 17 m į P nuo jos) tyrinėjo S. Patkauskas. Įžemio nepasiekė, 4 m gylyje dėl darbų saugos tyrimai sustabdyti. Tyrimų metu aptikti 4 sienų mūrai: atraminė siena, buvusių Radvilų rūmų dvi sienos bei tarp rūmų ir šlaito įrengto koridoriaus R siena su arkiniais pamatais (*ATL 1978 ir 1979 metais*, 1980, p. 41–43). 1997–2000 m. LP (G. Rackevičius) gana išsamiai tyrė V atraminę sieną, Radvilų rūmus bei koridorių tarp jų. Priešais Pilininko namą ištyrus šurfą nustatyta, kad šioje vietoje yra iki 1,15 m storio kultūrinis sluoksnis, formuotas nuo XVIII a. lyginant kiemo paviršių (*ATL 1996 ir 1997 metais*, 1998, p. 307–310). Palei V atraminę sieną bei Radvilų rūmų vietoje ištirtas apie 500 m^2 plotas: tyrinėta apie 32 m ilgio atkarpa tarp atraminės sienos ir Radvilų rūmų, Radvilų rūmų Š patalpa, tualetas su išsemiamu rezervuaru, įrengtas tarp koridoriaus ir atraminės sienos. Tyrimų metu fiksuotas kultūrinis sluoksnis susiformavęs daugiausia iš Gedimino kalno nuobirų, permaišytų XX a. žemės judinimo darbų metu, griuvenų, likusių po atraminės sienos remonto (?). Apatiniuose horizontuose aptikti XVI–XVIII a. datuojami kultūriniai sluoksniai. Autorius daro prielaidą, kad Radvilų rūmai statyti nukasus ankstyvesnes kultūrinio sluoksnio dalis ir kalno šlaito nuobiras (*ATL 1998 ir 1999 metais*, 2000, p. 351–356; *ATL 2000 metais*, 2002, p. 130–131). 2017 m. LNM vidiniame kieme planuojamo ryšių kabelio vietoje iki projektinio gylio (50–80 cm) KVP tyrė 2 perkasas. Šalia Pilininko namo fiksuotas griuvenų bei XVIII a. datuojamas kultūrinis sluoksnis (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 721).

1 pav. Situacijos planas: 1 – 2018 m. tirtos perkasos; 2 – tyrimų metu fiksuoti mūrai; 3 – A. Tautavičiaus 1958–1961 m. tyrimai; 4 – R. Legaitės 1963 m. tyrimai; 5 – P. Tebelškio 1977 m. tyrimai; 6 – S. Patkausko 1979 m. tyrimai; 7 – G. Rackevičiaus 1997–2000 m. tyrimai; 8 – G. Rackevičiaus 2003–2006 m. tyrimai; 9 – S. Ruktkovskio 2017 m. tyrimai; 10 – P. Blaževičiaus 2017 m. tyrimai. V. Kliaugaitės brėž.

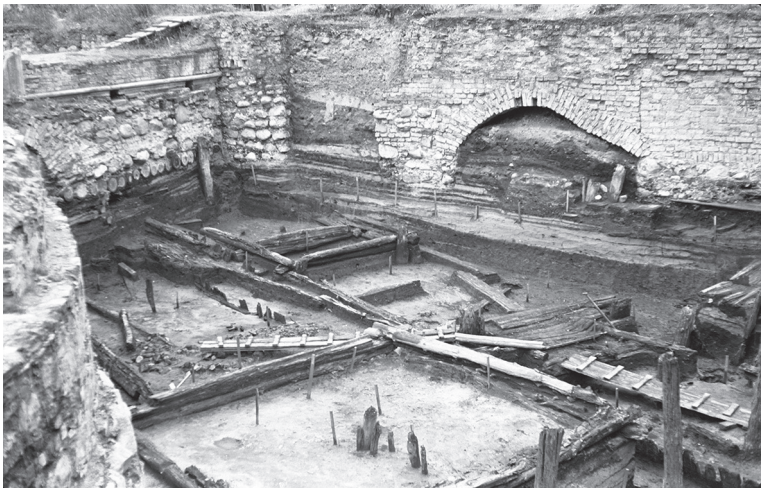
Fig. 1. Situation plan: 1 – 2018 trenches; 2 – masonry walls recorded during the investigation; 3 – 1958–1961 investigation by A. Tautavičius; 4 – 1963 investigation by R. Legaitė; 5 – 1977 investigation by P. Tebelškis; 6 – 1979 investigation by S. Patkauskas; 7 – 1997–2000 investigations by G. Rackevičius; 8 – 2003–2006 investigations by G. Rackevičius; 9 – 2017 investigation by S. Ruktkovskis; 10 – 2017 investigation by P. Blaževičius.

2018 m. žvalgomaisiais tyrimais siekta išsiaiškinti buvusio kiemo užstatymą, patikslinti esamų inžinerinių tinklų kanalus. Prieš pradedant žvalgomuosius tyrimus georadaru iššvalgytas apie 880 m^2 plotas. Priešais Pilininko namą fiksuotos 2 anomalijos, kurias galima sieti su buvusiu užstatymu, taip pat galimi inžinerinių tinklų kanalai. Sklypo P dalyje žvalgymai georadaru apčiuopiamų rezultatų nedavė.

Žvalgomųjų tyrimų metu ištirta 13 perkasų nuo 2,14 m^2 iki 26 m^2 dydžio, bendras tyrimų plotas 164 m^2 (1 pav.). Tyrimai vykdyti iki mūrų ar esamų inžinerinių tinklų lygio. Perkasos buvo nuo 40 cm iki 2,75 m gylio (zondų vietose). Jose vyravo supiltiniai XVIII–XX a. sluoksniai, kai kur zonduojant pasiekti ankstesni, su mediniu miestu sietini sluoksniai (perkasose 1, 7, 11), tačiau jie netirti. Perkasoje 9 ir perkasos 2 ŠR pakraštyje pasiektas įžemis.

Tyrimais bandyta patvirtinti ankstesnį su Valdovų rūmais siejamą užstatymą, žinomą iš kartografinės medžiagos. Pirminė ankstesnių pastatų lokalizacija atlikta naudojantis N. Kitkausko sudaryta Vilniaus Žemutinės ir Aukštutinės pilių teritorijos pastatų istorine stilistine kartograma (Kitkauskas N., *Vilniaus pilys*, V., 2012, p. 269), kurioje tiriamos teritorijos užstatymas perkeltas iš 1737 m. vadinamojo Fiurstenhofo plano. Remiantis šia kartograma tyrimų metu tikėtasi lokalizuoti vadinamąją II oficiną bei ją su Pilininko namu ir buvusiais Radvilų rūmais (III oficina) jungusius korpusus, kuriuos sąlyginai galima pavadinti Š ir centriniu.

Š jungiančiojo korpuso pamatų Š pusė atidengta 1961 m. tiriant Žemutinės pilies teritoriją. Archyvinėse nuotraukose (2 pav.) matyti, kad Š korpuso, jungusio II oficiną su Pilininko namu, pamatai buvo arkinės konstrukcijos. 2018 m. siekiant tiksliau lokalizuoti šį korpusą ištirtos perkasos 1, 5, 7–10. Perkasose 1 ir 7 aptiktas platus (iki 3,8 m pločio) pamatas, formuotas iš stambių keraminių plytų ir nedidelių riedulių rišant juos balkšvu kalkių skiediniu. Perkasoje 8 aptikta apardyta arka, mūryta iš

2 pav. Š jungiamojo korpuso pamatai, atidengti 1961 m. A. Tautavičiaus nuotr.

Fig. 2. Foundation, unearthed in 1961, of the N connecting building.

3 pav. Perkasoje 5 aptikta patalpa. V. Kliaugaitės nuotr.

Fig. 3. The room discovered in Trench 5.

keraminių rausvų masyvių (apie 30–31x15–15,5x8cm) plytų, ristų balkšvu kalkių skiediniu. Š pusėje arka užmūryta. P pusėje toks užmūrijimas nefiksuotas, panašu, kad tai buvusi kažkokia patalpa. Arkos apačia fiksuota 1,5 m gylyje, ji stovi ant plytų ir riedulių mūro. Dar viena patalpa fiksuota perkasoje 5. Ji 4,3x4 m dydžio, skliautuota, P jos sienoje buvo išėjimas į II oficinos patalpas (3 pav.). Šie duomenys rodo, kad Š jungiantysis korpusas galėjęs būti siauras (3,8–4,7 m pločio), galerijos tipo, jo

pamatai mūryti ne vienu metu, skirtingais etapais. Perkasoje 1 2,8 m atstumu nuo Š korpuso pamato aptiktas 70 cm pločio stambių keraminių plytų, rištų trapiu rusvu kalkių skiediniu, pamatėlis, jo išlikę 2 plytų eilės (iki 25 cm aukščio). Perkasoje 8 į P nuo arkos pamato krašto taip pat aptiktas 52 cm pločio, 40 cm aukščio raudonų keraminių plytų (apie 32x15x 6–7cm), rištų moliu, pamatas. Šie pamatėliai nesusiję tarpusavyje – skirtingi mūrai, atstumas nuo Š korpuso pamato bei kryptis, taip pat tokių pamatų neaptikta perkasoje 7. Koks jų santykis su Š korpusu (ir ar jis išvis buvo), lieka neaišku.

Tiriant perkasą 9 tikėtasi išaiškinti Š korpuso santykį su Pilininko namu, bet joje neaptikta Š korpuso pamatų, gali būti, kad šioje vietoje buvo vartai (?). Tačiau aptikta laiptinė (?), vedanti į greičiausiai nežinomą rūsį Pilininko namo Š gale. Kitas laiptinės kraštas fiksuotas perkasoje 10. Laiptinė mūryta iš plačių (31–34x15–16x6–7cm) plytų, rištų trapiu kalkių skiediniu, apatinėse iš atidengtų eilėse kai kur įterpiant nedidelius (22–27 cm skersmens) lauko riedulius. Ji nežymiai įžambi, vidinis plotis – 1,73 m.

II oficinos P dalis, kur šiuo metu pastatyta elektros skydinė, tyrinėta 2003–2005 m. Šioje vietoje aptikti 8,4–9,15 m pločio mūrinio pastato, kuriame XVII a. II pusėje buvo įrengta LDK monetų kalykla, pamatai. Pastato Š siena nefiksuota. Siekiant patikslinti kitų II oficinos statinių lokalizaciją, 2018 m. ištirtos perkasos 4, 6, 12 ir 13. Perkasose 4 ir 6 aptikti siauro, viduje apie 2,5 m pločio pastato nevienodi pamatai – V pamatas arkinės konstrukcijos, daugiau kaip 90 cm pločio (dalis patenka po kelio prie arsenalo grindiniu), R pamatas siauresnis, apie 65–68 cm pločio. Abu pamatai mūryti iš masyvių (30–31x14–15x8–9 cm) plytų, rištų kalkių skiediniu. Perkasose 12 ir 13 aptikti viduje 6,2–7,9 m pločio pastato pamatai bei jo skersinių sienų fragmentai (4 pav.). V išorinė daugiau kaip 1,06 m pločio (dalis patenka po kelio prie arsenalo grindiniu) siena mūryta iš gelsvų, rausvų 29x14–16x6–7, 32x15x9 cm dydžio plytų, rištų nevienalyčiu kalkių skiediniu (viršutinėse eilėse – rusvas, trapus, apačioje – balkšvas, kietas). R siena mūryta iš rausvų 29x 14–16x7,5–8 cm dydžio plytų, rištų balkšvu kalkių skiediniu, jos plotis siekė 70–80 cm. Perkasoje 13 aptikta R siena buvo tinkuota tiek iš išorės, tiek iš vidaus, išorinėje jos pusėje aptikta akmenų nuogrinda. Skersinė siena, aptikta perkasoje 13, taip pat tinkuota, mūryta iš įvairių plytų – gelsvų, raudonų, 33x15–16x7,5 cm dydžio, tarp jų įmūryta čerpių bei 2 cm storio plytelių. Ji remontuota (?): aptiktas daugiau kaip 1,1 m pločio praardymas, užmūrytas įvairiomis antrinio panaudojimo plytomis (tarp jų ir profiliuotomis), surišant jas moliu. Panašu, kad šioje skersinėje sienoje nebuvo jokių angų ar praėjimų į kitas oficinos patalpas. Perkasos 12 Š sienelėje taip pat aptiktas vidinės pastato sienos, mūrytos iš gelsvų 28x14x8 cm dydžio plytų, surištų kalkių skiediniu tvarkingomis glaistytomis siūlėmis, fragmentas. Sienos V kraštas baigiasi kampu, o R krašte – profiliuotomis plytomis, formuojančiomis angokraštį. Deja, sienos tęsinys R pusėn yra sunaikintas klojant elektros kabelius.

Centrinis jungiamasis korpusas pagal kartografinę medžiagą turėjo jungti II oficiną su vadinamųjų Radvilų rūmų (arba III oficinos) Š galu. Jį lokalizuojant ištirtos perkasos 2, 11 ir 12. Perkasoje 2 aptikti dviejų skirtingų laikotarpių mūrai: išilgai visos perkasos fiksuotas nedidelių lauko riedulių, rištų trapiu kalkių skiediniu su keraminių plytų duženomis, 60–70 cm pločio mūras (5 pav.). Tai greičiausiai 1824 m. Vilniaus arsenalo generaliniame plane į V nuo Pilininko namo pažymėtas medinis

4 pav. II oficinos pamatų liekanos perkasoje 13. V. Kliaugaitės nuotr.

Fig. 4. The remains of the foundation of service building II in Trench 13.

5 pav. Perkasoje 2 aptikti skirtingų laikotarpių mūrai: 1 – 1824 m. Vilniaus arsenalo generaliniame plane pažymėtos kalvės pamatai. G. Grižo nuotr.

Fig. 5. Masonry walls that date to different periods and were discovered in Trench 2: 1 – the forge foundation marked in the 1824 general plan of the Vilnius arsenal.

pastatas, įvardytas kalve. Po šiuo akmenų pamatu P perkasos dalyje aptiktas masyvus mūras, formuotas iš stambių plytų, tarp jų įterpiant stambių riedulių eiles. Panašus greičiausiai to paties statinio pamatas aptiktas perkasoje 11. Jis masyvus, viršuje 3,9 m pločio, gilyn išplatėja („laiptuotas“) iki 6 m, mūrytas iš raudonų stambių 31x14–15x8–9 cm dydžio plytų, viršutinėje dalyje tvarkingomis eilėmis, giliau įterpiant stambių riedulių, o nuo 1,3 m gylio daugiausia iš riedulių, tarp jų primaišant plytų. Perkasoje 2 šio pamato dugnas fiksuotas 1,8 m gylyje, jis stovi rusvo smėlio sluoksnyje. Perkasoje 13 Š pamato pusėje 2,75 m gylyje pamato dugnas nerastas. Perkasoje 12 už aprašytojo masyvaus pamato aptikta prie jo priglausto apardyto grindinio fragmentų, o po grindiniu ir toliau išilgai perkasos – klojant nuotekų tinklus stipriai apardyto gelsvų 28x14x7,5–8 cm dydžio plytų, rištų balkšvu kalkių skiediniu, mūras, stovintis ant akmenų. Pamato liekanų P pusėje apie 1,2 m gylyje fiksuoti prišlieto grindinio fragmentai. Akivaizdu, kad perkasose 2 ir 11 aptikti masyvūs pamatai bei perkasoje 12 rastieji yra skirtingų

6 pav. Mūrai ir grindiniai perkasoje 3. G. Grižo nuotr.
Fig. 6. Masonry walls and paving in Trench 3.

7 pav. Šakutė, rasta perkasoje 8. V. Kliaugaitės nuotr.
Fig. 7. The fork found in Trench 8.

laikotarpių: apardyti mūrai perkasoje 12 gali būti centrinio jungiamojo korpuso P sienos liekanos, o ankstyvesnis masyvus mūras galėjo būti įkomponuotas į centrinį jungiamąjį korpusą tarp oficinų. Apskritai reiktų detaliau ištirti šio masyvaus mūro santykį su oficinomis, o gal ir su pačia V atramine siena.

Radvilų rūmai (III oficina) nemažai tyrinėti anksčiau (P. Tebelškis, 1977 (*LIIR*, f. 1, b. 473, 595); S. Patkauskas, 1979 (*ATL 1978 ir 1979 metais*, 1980, p. 41–43); G. Rackevičius, 1997–2000 (*ATL 1996 ir 1997 metais*, 1998, p. 301–305); E. Striška, 2003 (*LIIR*, f. 1, b. 4597)), jie lokalizuoti gana tiksliai. 2018 m. ištirta perkasa 3 numanomo Š Radvilų rūmų korpuso priestato vietoje. Perkasoje aptikta priestato P siena ir kampas bei 2 grindinių lygiai (6 pav.). Priestatas galėjęs būti 11x4,6 m dydžio.

2018 m. atliktų žvalgomųjų tyrimų metu surinkta daugiau kaip 700 vienetų XV–XX a. datuojamų radinių, kurių didžiąją dalį sudarė buitinė ir statybinė keramika. Taip pat aptikta monetų (daugiausia Jono Kazimiero šilingų ar jų ruošinių), įvairių laikotarpių kulkų, gilzių, sviedinių skeveldrų, pilkojo smiltainio, granitinių architektūrinių detalių, įvairių buityje naudotų daiktų (7 pav.). Radiniai perduoti LNM.

Tyrimų metu nustatyta, kad II oficinos Š dalis, Š ir centrinis jungiamieji korpusai buvo siauri, galerijos tipo, tesiekę 4–5 m plotį. Jungiamųjų korpusų pamatai mūryti ne vienu metu, skirtingais etapais. II oficinos P dalis buvo platesnė, jos pastatai galėję būti 9–10 m pločio. Pilininko namo Š dalyje aptikta laiptinė į spėjamą rūsį. 2018 m. žvalgomųjų tyrimų duomenys yra preliminarūs, norint nustatyti tikslias buvusių Valdovų rūmų tarnybinių pastatų vie-

tas būtina atidengti pamatus per visą jų perimetrą.

The Investigation Arsenalo St. 1 at the Vilnius castle site

In 2018, a field survey was conducted in the Natural Museum of Lithuania courtyard, which lies on the grounds of the Vilnius castles along with their fortifications, buildings, and structural remnants. Roughly 880 m^2 were surveyed using georadar and 13 trial trenches, which were from 2.14 m^2 to 26 m^2 in size, a total of 164 m^2 (Fig. 1). The excavation was conducted down to the level of the masonry walls or existing utility lines. The depth of the trenches varied from 40 cm to 2.75 m. 18th–20th-century fill layers predominated in them; in places probing reached earlier layers, which should be connected with the wooden city, but they were not excavated. Over 700 15th–20th-century finds, the bulk of which consisted of household pottery and structural ceramics, were collected. Coins (mostly John II Casimir shillings and their planchets), bullets from various periods, empty cartridges, shell fragments, grey sandstone and granite architectural elements, and various everyday items were also found (Fig. 7). It was determined that to the N part of service building II as well as the N and central connecting buildings were narrow (4–5 m wide), gallery-type structures (Figs. 2, 3). The foundations of the connecting buildings were laid in different stages rather than all at one time (Figs. 5, 6). The S part of service building II was wider, its foundation could have been 9–10 m wide (Fig. 4). The steps leading to the suspected cellar was discovered in the N part of the castellan's house.

Gintautas Zabiela,
Rokas Kraniauskas

Tyrimai Klaipėdos piliavietėje

Klaipėdos piliavietėje, Š kurtinos vietoje įrengiamoje MLIM parodų salėje numatoma *in situ* eksponuoti senosios Klaipėdos medinio užstatymo fragmentą. 2018 m. balandžio mėnesį BRIAI vykdė šio fragmento archeologinius tyrimus. Tam čia buvo paliktas keturkampis 8x7 m dydžio (56 m^2) neužbetonuotas plotas. Šio ploto R dalis (28 m^2) tyrinėta 2010 m., aptiktos medinės konstrukcijos fiksuotos, konservuotos ir vėl užpiltos (*ATL 2010 metais*, 2011, p. 199–210). 2018 m. tirta V dalis (perkasa 1) ir vėl atidengta 2010 m. tyrinėta dalis (1 pav.). Aptiktą medieną tyrimų eigoje konservavo MLIM specialistai.

Šioje vietoje archeologiniai tyrimai vykdyti jau tris kartus. Be minėtų 2010 m. tyrimų, V. Žulkus 1999 m. tyrinėjo 2018 m. perkasos 1 PV kampą (ploto 7 ŠR kampas). Tuomet čia fiksuoti 7 užstatymo horizontai (tiriant 2016 m. paaiškėjo, kad apatinio horizonto akmenų grindinys yra natūralios kilmės – išplauta morena ir realiai liko 6 horizontai). 2018 m. tirtas sluoksnis tada fiksuotas kaip horizontas 3, dendrochronologiškai datuotas 1517–1521 m. (tyrė Mindaugas Brazauskas) (*ATL 1998 ir 1999 metai*s, 2000, p. 364–369). 2016 m. medinės pastatų ir grindinio struktūros priskirtos XV a. horizontui 1, kuris datuotas tipologiniu metodu (*ATL 2016 metais*, 2017, p. 183–193).

2018 m. tirta ***perkasa 1*** sujungta su 2010 m. tirto ploto 5 analogiška 7x4 m (28 m^2) dydžio dalimi (iš viso 56 m^2). Tyrimai vykdyti atodangos V dalyje, 7x4 m dydžio plote, kur įsigilinta iki 30 cm gylio nuo dabartinių statybų metu suformuoto paviršiaus (H_{abs} 3,35 m). Tyrimų